

LIBRI

www.libridergi.org

Epigrafi, Çeviri ve Eleştiri Dergisi

Journal of Epigraphy, Reviews and Translations

Sayı VI (2020)

Nikaia'dan Yeni Yazıtlar XIII: Terbos'tan Bir Anıt Mezar ve Buluntuları

Hüseyin Sami ÖZTÜRK – Süleyman ACAR

*Libri: Epigrafi, Çeviri ve Eleştiri Dergisi'*nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımlarını, eleştirileri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımları, eleştiriler ve çeviriler derginin web sitesinde (libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Sayı VI: Ocak-Aralık 2020) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Atıf Düzeni H. S. Öztürk – S. Acar, "Nikaia'dan Yeni Yazıtlar XIII: Terbos'tan Bir Anıt Mezar ve Buluntuları". *Libri* VI (2020) 393-399. DOI: 10.5281/zenodo.4405207

Geliş Tarihi: 05.11.2020 | Kabul Tarihi: 30.12.2020

Elektronik Yayın Tarihi: 31.12.2020

Editörya: Phaselis Research Project
www.libridergi.org

Nikaia'dan Yeni Yazıtlar XIII: Terbos'tan Bir Anıt Mezar ve Buluntuları

New Inscriptions from Nikaia XIII: A Monument Tomb and Finds from Terbos

Hüseyin Sami ÖZTÜRK* Süleyman ACAR**

Öz: Makalede Sakarya ili Pamukova ilçesinde bulunmuş 2 yayımlanmamış yazıt ile Terbos'tan bir nekropolis tanıtılmaktadır: 1) Theodoros ve Eşi Eia'nın mezarı 2) Hermodoros ve oğlu Hermodoros'un mezarı. Bu yazıtlar 2019 yılında kaçak bir kazı sırasında bulunmuştur ve bunlardan biri müzeye getirilmiş olup şimdi müzenin deposunda yer almaktadır. Yazıtlar Roma İmparatorluk Çağı'na tarihlenmektedir.

Anahtar sözcükler: Bithynia, Nikaia, Terbos, Pamukova, *Anthroponymos*

Abstract: This paper introduces a compilation of 2 unpublished inscriptions found in Pamukova district in Sakarya province and a necropolis from Terbos. 1) The grave of Theodoros and his wife Eia 2) The grave of Hermodoros and his son Hermodoros. These inscriptions were found during an illicit excavation in 2019. One of them was brought into the museum and now at the depot of museum. The inscriptions are dated to Roman Imperial Period.

Keywords: Bithynia, Nicaea, Terbos, Pamukova, Anthroponym

Nikaia antik kentinin doğu ve güney-doğusundaki egemenlik alanında 2010 yılında başlatılan yüzey araştırması izni ile Sakarya Arkeoloji Müzesi'ndeki izin birlikte yürütülmektedir¹. Bu kapsamda 2019 yılındaki arazi çalışmaları sırasında ve bu makalenin yazarlarından biri olan Sakarya Arkeoloji Müze müdürü Süleyman Acar'ın haber vermesiyle birlikte, Pamukova ilçesi Akçakaya mahallesinde gerçekleştirilmiş kaçak kazı alanında tespitler yapılmıştır. Burada ana kaya üzerinde merdivenli, yüksek kabartma biçiminde yapılmış bir mezar steli ile sağa-sola dağıtılmış lahit parçalarına rastlanmıştır. Defineciler tarafından birçok parçaya ayrılmış olan lahit teknesine ait parçalar, Sakarya Arkeoloji Müzesi'ne (SAM) taşınmıştır. Akabinde bu alanda müze çalışanları tarafından bir kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir.

Akçakaya Mahallesi Pamukova merkezinin 12.7 km kadar batısında, denizden 788 m yükseklikte Sakarya vadisine bakan Büyük Sivri tepe üzerindeki bir yerleşmedir ve yer aldığı bölge, Roma İmparatorluk Çağı'nda Terbos (Τέρβοϋς) olarak adlandırılmaktadır². Yerleşimin antik adı, Akçakaya

* Doç. Dr., MÜ FEF Tarih Bölümü, İstanbul. hsoztrk@yahoo.com | 0000-0002-4366-1277

** Sanat Tarihçisi, Sakarya Arkeoloji Müze Müdürü, Sakarya/Adapazarı. suleyman.acar@ktb.gov.tr
0000-0001-8550-3552

¹ Sakarya ve Bilecik illerinde çalışma lisansı veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü - Kazı ve Araştırmalar Dairesi Başkanlığı ve kurum çalışanlarına; bu proje için finans desteği sağlayan Marmara Üniversitesi BAPKO'ya (Proje no. SOS-A-070617-0393); Kültür Bakanlığı Temsilcisi Abdulkadir Şahin'e (Türk İslam Eserleri Müzesi); yardımlarından ötürü Dost Derneği'ne ve ekip üyeleri Ezgi Demirhan-Öztürk, A. Gündüz, H. Nikola-yidis ile Hamit Karadağ'a teşekkür ederiz.

² *INikaia 1232: Anıtı Apphos oğlu Diliporis henüz yaşarken kendisini için yaptırdı (ve) çevresini mezar yapılarıyla kuşattı: satılamaz. İster acelen olsun, ey yabancı, ister ağır adımlarla yürü yolunda, ve öğrenmelisin yaşadığım*

mahallesine giden yol üzerinde Dikilitaş mevkii olarak adlandırılan yerdeki bir anıt mezarın S. Şahin tarafından yayımlanması ile öğrenilmiştir. Köye giden yolun sağında ana kaya üzerindeki bir kaide üzerine yapılmış Diliporis'e ait bu mezar anıtı, 1976 yılında yol yapımı esnasında yerinden sökülerek yolun alt tarafına atılmıştır³. 2014 yılındaki çalışmalarımız sırasında en azından, mezar anıtının yazıtlı bölümü yolun alt kısmında bulundu ve yolun üstünde yer alan kaidesi ise maalesef temellerine kadar tahrip edilmiş idi. Yine bu mahalleye bağlı Gediktepe⁴, Doruktarla ve Yanıkdorğu mevkilerinde Roma Dönemi mezar kalıntıları yer almaktadır.

Akçakaya mahallesi ve çevresi uzun bir süredir definciler tarafından sık sık ziyaret edilip; tescilli ya da tescilsiz alanlarda kaçak kazılar yapmaktadır. Akçakaya mahallesinde 2019 yılında bir başka kaçak kazı gerçekleştirilmiş ve Roma Dönemi'ne ait olduğu düşünülen 1.50 m uzunluğunda ve kafası olmayan bir heykel bulunmuştur. Bu heykel de SAM'ne taşınmıştır. Kaçak kazının yapıldığı yerde SAM tarafından kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. Kurtarma kazısı sonucu ortaya çıkan kültür varlıkları ve kaçak kazıcıların tahrip ettiği kültür varlıklarından hareketle mevcut alanın MÖ II-I. yüzyıla ait bir mezar yapısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mezarda birden fazla kere kaçak kazı yapıldığından taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları büyük oranda tahrip edilmiştir. Mezar yapısının bütünlüğü bozulduğundan mimarisi hakkında kesin bir kanaat oluşmamıştır. Mezardan ele geçen sağlam ve tahrip olmuş buluntuların çeşitliliği mezar sahibinin bölgenin önemli kişilerinden biri olduğu kanaatini uyandırmaktadır.

Fig. 1. Akçakaya Mahallesi Hellenistik Dönem Mezar Odası Buluntusu: Terrakota Figürinler (SAM Arşivi)

sırada, rastgele seçilip alınmamış olan adımları dokuz harfim var, dört heceliyim, düşün: ilk üç, ve sessiz harf sayısı beştir; tamamı beş yüze iki kere yedinin ilavesidir. Arayıp bulursan ve bilirsen, kimin yazdığını bunları, Musalar'a eş olacaksın ve bilgeliğin yoldaşı. Bu taştan anıtı kendi ellerim dikti henüz yaşarken, şimdi gömülü olduğum Terbos iline. [Çev.: S. Şahin]. Yerleşim hk. ayrıca bk. Yıldırım 2004, 50-1; TIB 13 s.v. Terbos.

³ Diliporis Mezar Anıtı'nın bir benzeri Akçakaya'nın 5.7 km kadar doğu, güneydoğusunda yer alan Bacıköy mahallesinin arazisinden de bilinmektedir (INikaia 1231). Bacıköy'de de bir Roma nekropolis'i vardır ve bunların önemli bir bölümü, Pamukova'daki yapılarda kullanılmıştır. Bu yazıtlar için bk. INikaia 1252, 1333, 1344-45, 1402. Bacıköy hk. ayrıca bk. INikaia II,1, 68-9.

⁴ Doruktepe'deki yerleşim hk. bk. <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/44695,sakarya-ili-pamukova-ilces-i-akcakaya-koyunde-bulunan--k-.pdf?0>

Fig. 2. Akçakaya Mahallesi Hellenistik Dönem Mezar Odası Buluntusu: II. Nikomedes sikkesi (SAM Arşivi)

Akçakaya'ya çok yakın bir noktada yer alan, 800 m kadar güneyinde kalan İsabalı mahallesinde yapılmış olan bir başka kaçak kazı bulunmaktadır. Bu kazının sonucu ortaya çıkan mezar odası için SAM, kurtarma kazısı gerçekleştirmiştir. Kazı sonucu oda mezarın duvarlarının bir bölümünün korunduğu, büyük bir kısmının ise tahrip edildiği görülmüştür. Mezar mimarisi ve elde edilen taşınır kültür varlıklarının değerlendirilmesi sonucu mezar yapısı Geç Helenistik Döneme tarihlendirilmiştir.

Fig. 3. İsabalı Mahallesi Hellenistik Dönem Mezar Odası: Üstten Bakış (SAM Arşivi)

Fig. 4. İsabalı Mahallesi Hellenistik Dönem Mezar Odası: III. Nikomedes zamanına tarihli sikke ile bir kandil (SAM Arşivi)

Makaleye konu oluşturan asıl anıt mezar, Sakarya İli Pamukova Kaymakamlığı İlçe Jandarma Komutanlığı'nın 18.02.2019 tarihinde bir telefon ihbarıyla kaçak kazı yapıldığını bildirmesiyle ortaya çıkmıştır. Söz konusu alanda Sakarya Arkeoloji Müzesi tarafından aynı gün olay mahallinde inceleme yapılmıştır. Kurtarma kazısı 19.02.2019 tarihinde başlamış; 28.03.2019 tarihinde ise tamamlanmıştır.

Ana kayaya oyularak yapılan mezar anıtı; kuzeybatı duvarı 5 m, güneydoğu duvarı 5.80 m, kuzeydoğu duvarı 4.10 m ve giriş bölümü olduğu düşünülen güneybatı bölümü 4.60 m ölçülerinde olmak üzere kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda konumlandırılan asimetrik bir plandadır. Anıtın giriş bölümü güney köşesinden ana zeminin düzeltilmesinden sonra, 25 cm yüksekliğinde 125x70 cm ölçülerinde bir basamak ile sağlanmıştır. Girişten sonra farklı ölçülerde üç basamak daha oluşturularak, yazıt ve üzerinde motif kabartmaları olan tahrip edilmiş levhanın yer aldığı kuzeybatı duvarı yapılmıştır. Son basamak 23 cm yüksekliğinde 50x435 cm ölçülerinde olup, yazıtın yer aldığı kuzeybatı duvarına bitişik olmak üzere kuzeydoğu duvarına kadar devam etmektedir. Bu basamağın orta kısımları oldukça yoğun tahrip olmuş durumdadır. İkinci basamak 12 cm yüksekliğinde 140x250 cm ölçüsünde üçüncü basamak ise 32 cm yüksekliğinde ve 65x180 cm ölçülerindedir.

Görüleceği üzere Akçaya ve İsabalı'nın içinde yer aldığı Terbos İli şimdilik, Hellenistik Dönem'e kadar uzanan geniş bir *nekropolis* alanına sahiptir. Bizim makalemizde ise yine Akçakaya mahallesine diğer bir adlandırma ile Terbos'a bağlı Roma *nekropolis*'inin içinde yer alan bir mezar anıtına ait iki yeni yazıt tanıtılmaktadır.

1. Theodoros ile eşi Eia'nın mezarı

Mermere yakın kireçtaşından, ana kaya üzerine işlenmiş bir mezar steli.

Ölçüler: Y: 129 cm; G: 72 cm; D: -; HY: 2.2–2.7 cm.

Env. No.: 453.

Kayıt: H. S. Öztürk.

Foto: E. Demirhan-Öztürk.

Tarih: MS II. yüzyıl.

Θε^vόδω^v ρος
 Θεοδ[ω^v]ρου
 ζῶν ἐαυτῷ καὶ Ἰα
 4 τῇ γυναικὶ ἐαυτοῦ^v
 ζῶσῃ τὸ μνημεῖον
 κατεσκεύασεν^v
 ἀνεξοδίαστον.^v

Çeviri:

*Theodoros oğlu Theodoros bu mezarı, yaşarken kendisine ve hayattayken eşi Eia'ya yaptırdı.
 (Bu mezar anıtı) satılamaz!*

1 Yazıt yüksek kabartma biçiminde yapılan bir mezar stelinin üzerinde yer almaktadır. Ancak definciler tarafından yazıtın ilk satırının olduğu yer kırılmış; diğer satırlar ise yine onlar tarafından traşlanmıştır. Pamukova Jandarma Komutanlığı'nın defincilerden ele geçirmiş olduğu fotoğraflarda ilk satırın sol tarafındaki 4 harf görülmektedir. Bu sayede yazıtın ilk satırını tamamlama şansına sahip olduk.

2 "λα = Εἴα. -ελ'ın -λ'ya dönüşümü için bk. Gignac 1976, 190; 249. Bu adın Nikaia'da görüldüğü yerlere ilişkin yayın bilgisi için bk. Öztürk – Pilevneli 2012, 192-193, no. 5.

Fig. 5. Anıtın kazı sonrasındaki durumu (Foto SAM)

Fig. 6. Jandarmanın ele geçirdiği foto

Fig. 7. Yazıt fotosu (Foto EDÖ)

2. Hermodoros ile oğlu Hermodoros'un Mezarı

Kireçtaşından küçük bir lahit teknesine ait 4 parçaya ayrılmış fragman. Şimdi SAM'dedir.

Ölçüler : Y: 80 cm; G: 36 cm; D: 26 cm; HY: 2.9–1-6.1 cm.

Kayıt: H. S. Öztürk - E. Demirhan-Öztürk.

Edisyon: Yeni yazıt.

Foto: E. Demirhan-Öztürk.

Tarih: MS II. yüzyıl.

Ἀνδρὶ Ἐρμωδῶρω Θεωδῶ-
ρου, φύσι δὲ Γαῦρου κατεσκε-
ύασα [μν]ήμης χάριν ζήσαγ-
4 τι ἔτη μ'[τῶ] σιῶ Ἐρμωδῶρω
ζήσα[ντι ἔτ]η γ' ἀνεξοδίαστό[ν].

Çeviri:

*Theodoros evlatlığı, Gauros'tan olma, 40 yıl
yaşayan eşi Hermodoros ile 3 yıl yaşamış olan
oğlu Hermodoros'un anısına yaptırdı.
(Bu mezar anıtı) satılamaz!*

1 Ἀνδρὶ ile başlayan kısım lahit teknesinin de üstündeki başlangıcı oluşturmaktadır. Yani yazıt tamdır; bu durumda yazıtın başlangıcı bu lahit teknesi haricinde bir yerde olmalıdır. Ancak, alan definiciler tarafından talan edildiği ve dağıtıldığı için yazıtın başlangıcını teşkil edecek arkeolojik materyale maalesef ulaşamadık. “Eşi Hermodoros’a” ifadesiyle başlaması da mezarı bir kadının yaptırdığını göstermektedir. Olasılıkla, mezarı yaptıran kadının adı, lahit kapağında yer almaktaydı.

3 Γαῦρος adı genellikle Hellas, Moesia ile Trakya'dan bilinmektedir⁵. Küçük Asya'da ise bu ada daha çok Bithynia ve Ionia, Mysia bölgelerinde rastlanmaktadır: Bu adın Nikaia'dan bilinen örnekleri için ayrıca bk. *LGPN VA s.v. “Γαῦρος”*; Öztürk – Pilevneli 2012, 192, no. 4.

Fig. 8

⁵ Örnekler için bk. Peloponnesos (*SEG XI 1267*); Moesia ve Trakya (*IGBulg III 2, 1849*).

3 φύσι = φύσει. –ελ'in –l'ya dönüşümü için bk. Gignac 1976, 190.

Ana kayadaki mezar yazıtında mezar sahibi Theodoros ile eşi Eia'dır ve hayattayken bu anıtı yaptırmışlardır. Lahitte adı geçen kişiler ise Theodoros'un evlatlığı olan Hermodoros'tur ve kimin eşi olduğu ise maalesef bilinmemektedir. Bu durumda ikinci bir lahit teknesi daha beklenmelidir. Theodoros evlatlığı olan Hermodoros'un babası ise Gauros olup; Theodoros olan ilişkisi ise bilinmemektedir.

Görüleceği üzere, yukarıda sözü edilen birçok mezar yapıları ile yazıtlı belgeler Terbos ilinin en azından Hellenistik Çağ'dan itibaren büyük ve de önemli bir yerleşime ev sahipliği yaptığını göstermektedir. Terbos'taki yerleşimin Hellenistik Dönem'de Nikaia'ya bağlı olup olmadığını, şimdilik elimizde herhangi bir belge olmadığından söyleyemiyoruz.

BIBLIOGRAFYA

Gignac 1976	F. Gignac, <i>A Grammar of the Greek Papyri of the Roman and Byzantine Periods</i> , Vol. I: <i>Phonology</i> . Milano 1976.
<i>IGBulg III</i>	G. Mihailov, <i>Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae</i> . Sofia.
<i>IGSK</i>	<i>Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien</i> . Bonn 1972-.
<i>INikaia</i>	S. Şahin (Hrsg.), <i>Katalog der antiken Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia)</i> , I-II 1/2. Bonn 1979–1982 (IGSK 9-10 1/2).
<i>LGPN VA</i>	Th. Corsten (ed.), <i>A Lexicon of Greek Personal Names</i> , Volume VA: <i>Coastal Asia Minor: Pontos to Ionia</i> . Oxford 2010.
<i>MJH</i>	<i>Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi – Mediterranean Journal of Humanities</i> .
Öztürk – Pilevneli 2012	H. S. Öztürk – C. Pilevneli, "Nikaia: Yeni Yazıtlar III". <i>MJH</i> II/3 (2012) 187-201.
<i>SEG</i>	<i>Supplementum Epigraphicum Graecum</i> .
<i>TIB 13</i>	K. Belke (Hrsg.), <i>Tabula Imperii Byzantini, 13: Bithynien und Hellespont</i> . Wien 2020.
Yıldırım 2004	F. Yıldırım, <i>Sakarya Kaleleri</i> . Adapazarı 2004. Kaynak: < https://sakarya.bel.tr/uploads/files/sakaryakaleleri.pdf >.